

УДК 343.11

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.53>

ЩОДО ПОРЯДКУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ТА КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пилипенко Д.О.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0003-1299-6178*

Керпань В.В.,
*здобувачка вищої освіти,
спеціальність «Право»
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0009-0006-9868-1407*

Пилипенко Д.О., Керпань В.В. Щодо порядку апеляційного та касаційного оскарження у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану.

У статті досліджено питання щодо визначення порядку апеляційного та касаційного оскарження у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану. Розглянуто теоретичні позиції науковців щодо визначення поняття й сутності стадій апеляційного й касаційного оскаржень в кримінальному провадженні. Наголошено на важливості належної нормативної регламентації вітчизняним законодавцем апеляційного та касаційного оскаржень особливо в умовах запровадження воєнного стану в державі. У межах статті здійснено аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства, які визначають особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану. Окремо зосереджено увагу на процесуальному положенні, що передбачає порядок апеляційного та касаційного оскаржень в умовах воєнного стану, коли відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначені ст.ст. 395 та 426 КПК України. Підкреслено, що порядок й строки апеляційного й касаційного оскаржень визначених у п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК в чинній їх редакції суперечать законодавчим положенням щодо апеляційного й касаційного оскаржень у кримінальних провадженнях на загальних підставах. Висловлено авторську точку зору, що за умов припинення чи скасування воєнного стану закономірно поставатиме питання дотримання процесуальних строків на апеляційне й касаційне оскарження. Також за цих умов актуалізуватиметься питання щодо визначення порядку таких оскаржень враховуючи актуальне процесуальне положення щодо поновлення строку оскарження якщо його було пропущено у кримінальному провадженні, що здійснюється з урахуванням особливостей, визначених статтею 615 КПК. Наголошено на доцільності нормативної кореляції нормативних положень апеляційного та касаційного оскаржень в кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану з аналогічними видами судового оскарження в кримінальних провадженнях на загальних підставах. Висловлено авторську точку зору, що така нормативна відповідність процесуальних положень, які визначають умови та порядок апеляційного й касаційного оскаржень в кримінальному провадженні є необхідною умовою для належного забезпечення реалізації засад кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, засади кримінального провадження, стадії кримінального провадження, судове провадження, апеляційне оскарження, касаційне оскарження, особливий режим судового розгляду в умовах воєнного стану, строки апеляційного оскарження, поновлення строків апеляційного та касаційного оскаржень, порядок касаційного оскарження.

Pylypenko D.O., Kerpan V.V. Regarding the procedure for appeal and cassation appeal in criminal proceedings under martial law.

The article examines the issue of determining the procedure for appeal and cassation appeal in criminal proceedings under martial law. The theoretical positions of scientists on determining the concept and essence of the stages of appeal and cassation appeals in criminal proceedings are considered. The importance of proper regulatory regulation by the domestic legislator of appeal and cassation appeals, especially in the context of the introduction of martial law in the state, is emphasized. The article analyzes the provisions of the current criminal procedural legislation, which determine the special regime of pre-trial investigation and trial under martial law. Separate attention is focused on the procedural situation that provides for the procedure for appeal and cassation appeals in conditions of martial law, when there is no objective possibility of performing procedural actions within the terms specified in Articles 395 and 426 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. It is emphasized that the procedure and terms for appeal and cassation appeals specified in Clause 5, Part 1, Article 615 of the Code of Criminal Procedure in their current wording contradict the legislative provisions on appeal and cassation appeals in criminal proceedings on general grounds. The author's point of view is expressed that under the conditions of termination or abolition of martial law, the issue of compliance with procedural deadlines for appeal and cassation appeals will naturally arise. Also, under these conditions, the issue of determining the procedure for such appeals will become relevant, taking into account the current procedural provision on the renewal of the appeal deadline if it was missed in criminal proceedings, which is carried out taking into account the features defined by Article 615 of the Code of Criminal Procedure. The expediency of the normative correlation of the normative provisions of appeal and cassation appeals in criminal proceedings under martial law with similar types of judicial appeals in criminal proceedings on general grounds is emphasized. The author's point of view is expressed that such regulatory compliance of procedural provisions that determine the conditions and procedure for appeal and cassation appeals in criminal proceedings is a necessary condition for proper provision of the principles of criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, principles of criminal proceedings, stages of criminal proceedings, judicial proceedings, appeal, cassation appeal, special regime of judicial proceedings under martial law, deadlines for appeal, renewal of deadlines for appeal and cassation appeals, cassation appeal procedure.

Постановка проблеми. Належна нормативна регламентація апеляційного та касаційного оскарження у кримінальних провадженнях є важливою умовою забезпечення права на справедливий суд, єдності судової практики та дотримання процесуальних гарантій. Провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій створює юридичні передумови для виправлення правових недоліків у висновках судів нижчої ланки під час розгляду ними кримінального провадження по суті. Початок повномасштабного вторгнення росії у 2022 році ознаменував собою запровадження вагомих змін до чинного законодавства України, з метою адаптації його до вимог сучасників викликів, які постали перед нашою державою. Ці обставини також зумовили запровадження відповідних змін й доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини в сфері кримінальної юстиції нашої держави в умовах воєнного стану, в тому числі до Кримінального процесуального кодексу. Водночас, попри запроваджені законодавцем зміни та доповнення до положень Кримінального процесуального кодексу України, нагальним постає питання належного визначення умов й порядку апеляційного й касаційного оскаржень в кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Питання, пов'язані з визначенням умов та порядку апеляційного й касаційного оскаржень у кримінальних провадженнях досліджувалися такими науковцями як Р.І. Благута, Н.Р. Бобечко, В.К. Волошина, В.В. Городовенко, Ю.М. Грошевий, О.Г. Журавльов, Д.І. Клепка, Ю.М. Короїд, М.І. Кулянда, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, В.О. Попелюшко, В.І. Сліпченко, О.С. Старенький та ін. Разом з тим, потребують додаткового аналізу ти вирішення питання належного нормативного регулювання апеляційного та касаційних оскаржень в кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану.

Метою статті є аналіз чинних положень щодо апеляційного та касаційного оскаржень рішень судів у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану. З'ясування нормативно-визначеної специфіки регламентації вказаних різновидів оскаржень та їх відповідність аналогічним процедурам щодо судових рішень ухвалених в кримінальних провадженнях на загальних підставах.

Виклад основного матеріалу. Процедура апеляційного та касаційного оскарження в кримінальному провадженні є невід'ємними елементами системи судового контролю, які забезпечують дотримання й виконання державою права людини на судовий захист. В свою чергу апеляційне оскарження це розпочата з ініціативи учасників судового провадження та регламентована кримінальним процесуальним законом діяльність суду апеляційної інстанції з приводу оскарження рішень судів першої інстанції, слідчих суддів, які не набрали законної сили, щодо підготовки до апеляційного розгляду, а також розгляду апеляційною інстанцією як з фактичного, так і з юридичного поглядів матеріалів кримінального провадження, нових доказів з питань, викладених в апеляційних скаргах, та прийняття ним рішення про правосудність або несправедливість оскарженого вироку чи ухвали, з можливістю постановлення свого вироку або ухвали [1, с. 33]. В межах цього питання слушною є позиція Р.І. Благуті, Ю.В. Гуцуляка, О.М. Дуфенюка, що апеляційне провадження характеризується низкою ознак, зокрема: 1) виступає важливою гарантією справедливого суду; 2) сприяє захисту прав усіх учасників кримінального процесу та запобігання незаконним і необґрунтованим вирокам; 3) забезпечує виправлення помилок суду першої інстанції; 4) сприяє єдності судової практики та підвищенню якості правосуддя; 5) рішення апеляційного суду може бути предметом касаційного оскарження, а його ухвалення відкриває можливість звернення до ЄСПЛ [2, с. 620].

Разом з тим, до завдань апеляційного провадження належать: здійснення судового контролю за діяльністю судів першої інстанції, слідчих суддів та її результатами; запобігання набрання законної сили ухвал слідчих суддів, набрання законної сили та звернення до виконання неправосудних рішень судів першої інстанції; виправлення порушень у діяльності судів першої інстанції, слідчих суддів та запобігання цьому [3, с. 13]. Виконання зазначених завдань апеляційного оскарження набуває додаткової актуальності в умовах особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, тобто в умовах воєнного стану. Слід зазначити, що запровадження до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) розділу IX-1 було слушним і своєчасним кроком законодавця. Унесення доповнень до чинного КПК з об'єктивних причин потребувало консолідації суттєвих зусиль з боку як законодавця, так і науковців, оскільки обсяг доповнень і змін, запроваджених до чинного КПК, виявився суттєвим, при цьому часові межі здійснення цього були вельми обмеженими. Урешті-решт, на наше переконання, законодавець загалом упорався з поставленим завданням і до КПК внесено відповідні нормативні доповнення вельми оперативно й у належному обсязі [4, с. 163].

Однак, на нашу думку, окремі із цих положень усе ж таки потребують корегування. Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК, за умов відсутності об'єктивної можливості виконання процесуальних дій у строки, визначені статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 цього Кодексу, такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану [5]. У свою чергу варто зазначити, що згадувана в переліку ст. 395 КПК визначає порядок і строки апеляційного оскарження в кримінальному провадженні. При цьому у ч. 2 цієї статті законодавцем визначені строки подання апеляційної скарги, які варіюються в залежності від виду судового рішення у 5, 7 та 30 днів й перебіг яких розпочинається з моменту оголошення/проголошення або вручення копії такого рішення.

Водночас, у чинній редакції ст. 395 КПК відсутні будь-які згадування про особливості визначення строків апеляційного оскарження в умовах воєнного стану, а відповідно не наголошується й про дотримання учасниками кримінального провадження строку у 15 днів, який визначений законодавцем у змісті п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК та відлік якого починається після припинення чи скасування воєнного стану. Крім цього дослівний зміст вказаної процесуальної норми не дає відповіді на питання, якого саме виду судового рішення, що згадані у ст. 395 КПК стосується строк у 15 днів? На наше переконання, відповідь на ці актуальні питання має безумовно надати законодавець.

У контексті окресленої проблематики слід додатково зазначити, що у ст. 399 КПК визначено умови залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або відмова у відкритті провадження. Згідно цієї статті апеляційна скарга повертається, якщо її подано після закінчення строку апеляційного оскарження і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або суд апеляційної інстанції за заявою особи не знайде підстав для його поновлення (п. 4 ч. 3 ст. 399 КПК) [5]. Крім цього, відповідно до ст. 117 КПК «Поновлення процесуального строку»,

пропущений строк у кримінальному провадженні, що здійснюється з урахуванням особливостей, визначених ст. 615 цього Кодексу, може бути поновлений, якщо заінтересована особа подала клопотання не пізніше 60 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану [5]. Таким чином, дослівний зміст ст.ст. 117 та 395 КПК дозволяє дійти висновку, що в умовах воєнного стану, у випадку впливу строків на апеляційне оскарження визначених у ст. 395 КПК, заінтересована особа перш за все повинна подати клопотання про поновлення строків на апеляційне оскарження та лише за умов задоволення цього клопотання, скористатися законодавчою можливістю на апеляційне оскарження, враховуючи визначені законодавцем строки. Проте у ст. 615 КПК не згадується про процедурність поновлення строку на апеляційне оскарження у випадку його порушення в умовах воєнного стану в державі.

Таким чином, слід констатувати, що зміст ст. 615 КПК не відповідає положенням ст.ст. 117 та 395 КПК як у контексті порядку так й щодо визначення строків на апеляційне оскарження в кримінальному провадженні. На наш погляд, нормативна регламентація процедури апеляційного оскарження в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану має корелюватися за своїм змістом з ідентичною процедурою апеляційного оскарження на загальних підставах. Вважаємо, що за умов припинення чи скасування режиму воєнного стану, закономірно виникатимуть актуальні питання колізії змісту згаданих процесуальних норм, тому елементи процедури апеляційного оскарження в умовах воєнного стану, які визначені законодавцем в п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК, повинні бути узгоджені та відповідати процесуальним вимогам, які визначені в ст.ст. 117 та 395 КПК. Така нормативна узгодженість змісту вказаних кримінальних процесуальних норм, безумовно позитивним чином впливатиме на можливість своєчасного та належного відстоювання учасниками кримінального провадження особистих прав та інтересів.

В межах досліджуваного питання окремо доцільно здійснити аналіз особливостей касаційного оскарження в кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану. Значущість стадії касаційного оскарження для кримінального провадження загалом важко переоцінити. Перегляд рішень судів першої та апеляційної інстанцій у Верховному Суді України є, перш за все, відображенням демократичної сутності сфери кримінальної юстиції нашої держави. Стадія касаційного оскарження рішень судів нижчого рівня забезпечує дотримання всього спектру загальних, міжгалузевих та галузевих засад кримінального провадження визначеного у главі 2 КПК. Крім цього, нормативний механізм перегляду судових рішень в суді касаційної інстанції є фактично важелем впливу на ситуації, за яких рішення місцевих та апеляційних судів не відповідають суб'єктивним уявам учасників кримінальних проваджень щодо факту й ступеню задоволення їх прав та інтересів в кримінальному провадженні. У цьому контексті слід цілком погодитися з Н.Р. Бобченко, що касаційне провадження є останнім національним засобом правового захисту прав і свобод особи перед зверненням до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій [1, с. 46]. Також з цього питання слушно наголошує А.М. Євмін, що значення касаційного оскарження рішень суду полягає у: контролі за діяльністю судів нижчого рівня, а тому формує однакове застосування ними законів на всій території України; гарантуванні неможливості незаконного засудження особи; гарантуванні прав і законних інтересів не тільки засудженого чи виправданого, а й потерпілого, цивільного позивача, та інших учасників кримінального процесу; узагальненні з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні практики застосування матеріального і процесуального закону; забезпеченні виправлення помилок, яких припустилися суди першої та (або) другої інстанції [6, с. 55-56].

Отже, касаційне провадження слід розглядати як завершальну форму судового контролю, спрямовану на забезпечення єдності правозастосовної практики та дотримання принципу законності у кримінальному процесі. Воно виконує функцію юридичного коректора, що дозволяє усунути помилки у правозастосуванні, які могли бути допущені судами нижчих інстанцій, тим самим гарантує реалізацію права на справедливий судовий розгляд і підтримує стабільність судової системи. Враховуючи викладене, до завдань касаційного провадження належать: забезпечення законності та справедливості правосуддя; недопущення виконання незаконного, необґрунтованого, невмотивованого та несправедливого вироку чи іншого судового рішення; виправлення допущених на попередніх стадіях помилок і порушень; забезпечення відновлення, захисту та реалізації прав і законних інтересів учасників провадження; сприяння однаковому розумінню і застосуванню законів судами першої та апеляційної інстанції, єдності судової практики [1, с. 49].

Дотримання згаданих завдань касаційного перегляду судових рішень в кримінальних провадженнях є вочевидь можливим виключно за умов належної законодавчої регламентації цієї процесуальної процедури. Безумовно, що в умовах запровадження воєнного стану в державі це питання набуває додаткової актуальності та потребує окремої уваги з боку законодавця.

Разом з тим, окреслені вище законодавчі колізії щодо строків та порядку апеляційного оскарження в межах кримінального провадження у повній мірі стосуються й стадії касаційного оскарження. На даний час глава 32 КПК не містить посилань або згадувань про особливості проваджень в суді касаційної інстанції в умовах воєнного стану в нашій державі. Враховуючи цей аспект нормативної регламентації вказаної стадії кримінального провадження, на жаль, також є нагальною проблематика невідповідності змісту п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК процесуальним положенням, які містяться у ст.ст. 117 та 429 КПК. На наше переконання, після припинення чи скасування воєнного стану в нашій державі визначені нормативні колізії набуватимуть додаткової актуальності у сфері правозастосування, а отже така ситуації потребує втручання з боку законодавця та вирішення на відповідному нормативному рівні.

Висновки. Апеляційне та касаційне провадження з перегляду судових рішень є важливими елементами системи стадій кримінального процесу. Ці види оскарження рішень судів нижчого рівня мають низку процесуальних особливостей та спрямовані на належне дотримання й виконання завдання кримінального провадження. Запорукою цього, в тому числі, безумовно є належна нормативна регламентація проваджень судах апеляційного й касаційної інстанцій. В умовах воєнного стану зазначене набуває додаткової актуальності, адже вказаний особливий правовий режим передбачає певні особливості в регламентації діяльності органів судової влади, в тому числі судів апеляційної та касаційної інстанцій. На даний час законодавцем включено до змісту чинного КПК відповідний розділ IX-1, що визначає згадані особливості нормативної регламентації діяльності судів. Разом з тим, окремі з визначених законодавцем особливостей в регламентації порядку й строків на апеляційне й касаційне оскарження визначених у п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК потребують додаткової нормативної кореляції із процесуальними положеннями глав 31 та 32 КПК, які визначають порядок проваджень в судах апеляційної та касаційної інстанцій на загальних підставах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... д.-ра юрид. наук: 12.00.09. Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2016. 498 с.
2. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
3. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... д.-ра юрид. наук: 12.00.09. Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2016. 43 с.
4. Пилипенко Д.О., Андріяшевський А.Г. Щодо питання визначення окремих аспектів особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1(5). С. 162-165. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-30>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.12.2025).
6. Євмін А.М. Касаційне оскарження судових рішень у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Національна академія прокуратури. Київ, 2016. 215с.